

O CO CHODZI
W WIERSZU?

Pewniaki
na egzamin!

Wszystko, co powinieneś wiedzieć o WIERSZU

Czy rozróżniasz lirykę bezpośrednią od pośredniej?

Czy potrafisz nazwać środki artystyczne?

To wszystko może pojawić się na egzaminie!

Zapamiętaj

W liryce wyrażane są refleksje, uczucia, przeżycia podmiotu lirycznego („ja” lirycznego), nie ma narratora, opowiadania o wydarzeniach.

Podmiot liryczny = „ja” liryczne = osoba mówiąca w wierszu.

Uwaga, to nie jest liryka!

Do liryki nie należą, choć są pisane wierszem eposy (np. „Iliada”, „Pan Tadeusz”), powieści poetyckie, poematy, bajki narracyjne – należą one do epiki, nie należą także do liryki dramaty pisane wierszem (np. „Balladyna”).

PODZIAŁ LIRYKI

Podział ze względu na obecność „ja” i „ty” lirycznego

TYPY LIRYKI

Liryka bezpośrednia*

Podmiot liryczny ujawnia się bezpośrednio w wierszu, np. poprzez formy czasowników (1 os. liczby pojedynczej lub mnogiej) i zaimki (mój, mnie, nasz itp.), typowy przykład: liryka osobista, liryka wyznania (np. „jakżeż ja się uspokoję”).

* Uwaga, podmiot liryczny nie zawsze można utożsamiać z autorem, choć zdarzają się przypadki, gdy jest to uprawnione (np. w „Trenach” Jana Kochanowskiego). Inaczej jest np. w wierszu „Na lipę”, gdzie podmiotem lirycznym jest... drzewo.

Liryka pośrednia

Podmiot liryczny nie jest bezpośrednio obecny w tekście, częste np. w liryce opisowej.

Liryka zwrotu do adresata (inwokacyjna) – wyraźnie ujawnia się w niej „ty” liryczne (np. w formach trybu rozkazującego), np. „a ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź”, „stań u drzwi!”

Podział ze względu na temat

TYPY LIRYKI

Liryka opisowa
(np. pejzażowa)

Liryka miłosna

Liryka religijna

I wiele innych...

NAJWAŻNIEJSZE GATUNKI LIRYCZNE

- **Hymn** (np. „Hymn o miłości” św. Pawła, „Hymn” Juliusza Słowackiego, zwany też „Hymnem o zachodzie słońca”)
- **Pieśń** (np. pieśni Horacego, pieśni Jana Kochanowskiego)
- **Elegia** (np. „Elegia o... [chłopcu polskim]” Krzysztofa Kamila Baczyńskiego)
- **Tren** (np. „Treny” Jana Kochanowskiego)
- **Fraszka** (np. fraszki Jana Kochanowskiego)
- **Sonet** (np. „Sonety krymskie” Adama Mickiewicza)

Uwaga, jeśli nie można przyporządkować utworowi lirycznemu konkretnej nazwy gatunku, nazywamy go po prostu wierszem lirycznym.

Uwaga, ballada to utwór synkretyczny (mieszany) łączący cechy epiki, liryki i dramatu (np. „Król elfów” Johanna Wolfganga Goethego, „Świtezianka”, „Lilije”, „Świtez”, „Powrót taty” Adama Mickiewicza).

INNE WAŻNE TERMINY

WIERSZ SYLABICZNY

Wiersz o stałej liczbie sylab w wersach, a w przypadku wierszy dłuższych niż ośmiowersowe ze stałym przedziałem w wersie przed średniówką. Ustabilizowany akcent w zakończeniu wersu i przed średniówką.

WIERSZ WOLNY

Wiersz pozbawiony rygorów wersyfikacyjnych, np. posiadający nierówną długość strof, wersy różnej długości.

WIERSZ BIAŁY

Wiersz bezrymowy.

NIE POMYL TYCH POJĘĆ

Neologizmy

Wyrazy stworzone przez poetę na potrzeby utworu, np. „znikomek”. Nie występują w polszczyźnie ogólnej, uatrakcyjniają utwór, czynią go oryginalnym, dają wyobrażenie o tajemnicy. Choć nie istnieją w języku ogólnym, zostały stworzone zgodnie z regulami słowotwórstwa.

Archaizmy

Wyrazy i formy, które istniały w dawnym języku, a dziś już nie występują lub mają inne znaczenie, np. Bogurodzica, księżyc (w znaczeniu książę), maciora (w znaczeniu matka), ociec (zamiast formy ojciec), spuści (zamiast spuść).

NAJWAŻNIEJSZE ŚRODKI ARTYSTYCZNE

→ Epitet

Np.: „łak szumiących”, „pobożni mieszkańce”, „świata szczeliny”.

→ Porównanie

Np.: „oblok jak senny łabędź na jeziorze”, „Ty na kształt wschodniej odaliski pieszczołami usypiasz”, „motyle różnobarwne, niby tęczy kosa”.

→ Metafora

Np. „teraz grób wasz spojrzanie cudzoziemca płami”.

→ Animizacja (ożywienie)

Np.: „padam na piersi okrętu”, „piały mi wdzięczniej twe szumiące lasy”, „ryk wód”.

→ Personifikacja (uosobienie)

Np.: „dąsa się okręt”, „zawstydzilo się licem rubinowym zoże”.

→ Hiperbola (przesadnia)

Np. „wyplakałam morze łez”.

→ Peryfraz (omówienie)

Np.: „lampa światów” (zamiast „słońce”), „srebrny król nocy” (zamiast „księżyc”).

→ Oksymoron

Np. „gorący lód”, „blask ciemnieje”.

→ Paradoks

Np. „śmierci, śmierć cię czeka”.

→ Onomatopoeja

Np. szelest, szmer, puk.

→ Apostrofa

Np. „Litwo, ojczyzno moja”.

→ Anafora

Np. „Z czasem wszystko przemija, z czasem bieżą lata, Z czasem państw koniec idzie, z czasem tego świata”.

→ Epifora

Np. „Moc dawasz, co nas wpuszcza do żywota. Śmierć, ty godność przechodzisz żywota”.

→ Pytanie retoryczne

Np. „Czyż nie boisz się śmierci?”.

ZAPAMIĘTAJ TYPY RYMÓW

PODZIAŁ I

(ze względu na długość rymowanej części)

męskie (jednosylabowe, sylaba akcentowana), np. dom – tom

żeńskie (półtorasylabowe; przedostatnia sylaba akcentowana), np. brodzi – powodzi

PODZIAŁ II

(ze względu na dokładność)

dokładne
(wieczorne – zorze)

niedokładne
(chwile – motyle)